

L. BALOGH BÉNI

„ROMÁNIÁNAK ODA KELL ADNI ERDÉLYT”

A magyar–román határ kijelölése a békekonferencián

A kisebbségbe került magyarok önrendelkezési igényeit azonban egyáltalán nem vették figyelembe sem a párizsi döntéshozók, sem a két világháború közötti bukaresti kormányok.

■ „Romániának oda kell adni Erdélyt az annak határain kívül eső, román lakosságú területsávval egyetemben” – jelentette ki Charles Seymour, az amerikai béke delegáció tagja a magyar–román, illetve a szerb–román határ megállapítására felállított szakbizottság 1919. február 11-i ülésén.¹ A testület brit, francia és olasz tagjai egyetértettek ezzel az elvvel, és kiindulópontként vita nélkül elfogadták. Ez nagy vonalakban már előre jelezte, hogy a győztes nagyhatalmak miként fognak dönteni a magyar–román határ kérdésében. Azáltal ugyanis, hogy Románia a győztesek, Magyarország pedig a vesztesek oldalán került ki az első világháborúból, és 1918 végén, 1919 elején az antanthatalmak – némi kivárás után – elismerték szövetségesüknek Romániát, Erdély területi hovatartozásának kérdése is eldőlt. Vita „csak” annak kapcsán alakult ki a békekonferencián, hogy pontosan hol húzzák meg a határvonalat, azaz mennyit ismernek majd el a román fél mértéktelen területi követeléseiből. Azt a fontos kérdést kellett tisztázni, hogy a határmegvonásnál milyen mértékben kívánják érvényesíteni az etnikai elvet, és az etnikai elv mellett milyen szerepet szánnak a stratégiai, gazdasági, közlekedési szempontoknak. Az ezt követő hetekben elsősorban ezekről a kérdésekről vitáztak a területi szakbizottság ülésein.

Mindkét érintett ország számára nagy volt a tét: nevezetesen az, hogy Szatmárnémeti, Nagyvárad, Nagyvárad és esetleg Arad, illetve az ezeket összekötő vasútvonal Magyarországon marad-e, vagy pedig az új határvonalat e városoktól nyugatra vonják meg, netán oly módon, hogy még Vásárosnamény, Mátészalka, Békéscsaba, Makó és Gyula is Romániához kerül. A két ország helyzete és érdekérvényesítési képessége között alapvető különbség volt. Míg a legyőzött Magyarország képviselőit csak 1919. december elején, mintegy fél évvel a már véglegesnek számító új határok közlését követően hívták meg Párizsba, addig Románia küldöttsége mindvégig jelen lehetett a békekonferencián. Igaz, hogy a többi győztes kis országhoz hasonlóan, „speciális érdekeltségű kis államként” csak korlátozott mértékben vehetett részt a konferencia munkálataiban, de határai vonatkozásában kifejtette területi igényeit, és Párizsban minden propagandaeszközt latba vethetett ügyének előmozdítása érdekében. Románia ráadásul ekkor már félig-meddig „birtokon belül” volt, hiszen 1919. január második felében, amikor kezdetét vette a párizsi békekonferencia, a szövetségesek jóváhagyásával az egész történeti Erdélyt, tehát a Vas-koh–Csucsá–Zilah–Nagybánya–Máramaros-vonaltól keletre fekvő területet katonai megszállás alatt tartotta. Ezzel pedig kész tényeket teremtett Erdélyben a békekonferencia előtt.

A román békedelegáció és követelései

■ A román delegáció az utolsók között, 1919. január 13-án érkezett meg Párizsba,² egy nappal a nem hivatalos munkaértekezlet megkezdése után, és mindössze öt nappal a békekonferencia ünnepélyes megnyitása előtt. A késés fő oka a Románia szövetségesi státusát övező, korábban már említett bizonytalanság volt. 1918 őszén ugyanis a francia vezetés azt szerette volna, ha az átmeneti, 1918. november 6-án megalakult, Ion I. C. Brătianu befolyása alatt álló Constantin Coandă-kormányt a Párizsban tartózkodó konzervatív-demokrata pártvezér, Take Ionescu által vezetett kormány váltja fel. Az „investitúra-levelet” ugyanis nem kívánták Brătianu kezébe adni, akinek személye és politikája rossz hírben állt Párizsban.³ Miután azonban 1918. december 14-én megalakult a Brătianu-kormány, Franciaország és vele együtt a többi antantállam nem várt tovább, és szövetségesnek ismerte el Romániát: Franciaország 1918. december 30-án, Olaszország 1919. január 1-jén, míg Nagy-Britannia néhány nappal később. (Az Egyesült Államok már 1918. november 5-i nyilatkozatával, az ún. Lansing-jegyzékkel megtette ezt.) Nem ismerték el ugyanakkor az 1916-os bukaresti szerződés jogi érvényét,⁴ és a december 1-jei gyulafehérvári nagygyűlés egyesülési határozatát sem tekintették kötelezőnek magukra nézve. Így tehát ekkor még nem lehetett tudni, hogy mennyit hagynak majd jóvá a nagyhatalmak Románia területi követeléseiből. Bukarestben mindenestre felháborodást keltett az elismerésnek ez a formája: Brătianu lemondással fenyegetőzött, a bukaresti fran-

cia, brit és amerikai követ pedig közös táviratban tiltakozott – a diplomáciában meglehetősen szokatlan módon – a határozat ellen.⁵

A népes, több mint 30 főből álló román küldöttség élén Ion I. C. Brătianu miniszterelnök állt, helyettese Nicolae Mișu londoni követ volt. Erdélyt a nagyszebeni román Kormányzótanács küldöttként a társaihoz csak később, február elején csatlakozó Alexandru Vaida-Voevod képviselte.⁶ Tagja volt még a küldöttségnek mások mellett Constantin Coandă tábornok, egykori miniszterelnök, Constantin Diamandy volt pétervári követ, a miniszterelnök egyik legfőbb bizalmasa, továbbá Victor Antonescu párizsi és George Danielopol washingtoni követ. A küldöttség főhadiszállása a párizsi román követség Champs Élysée sugárút 77. sz. alatti székhelye lett.⁷

A román küldöttség maximális követelésekkel állt elő: Besszarábia, Bukovina egésze, Erdély egésze, Máramaros, Partium, a Tiszántúl keleti szegélye egészen a Debrecen–Szeged-vonalig, továbbá a Bánság egésze.⁸ Mértéktelen követeléseit Brătianu következtlen és álságos érvrendszerrel próbálta alátámasztani: az 1916-os titkos szerződés előírásait vette alapul (habár azok nem tartalmazták Besszarábiát), az etnikai, gazdasági, stratégiai jellegű megfontolásokat pedig szükség szerint felcserélte egymással vagy elhagyta őket.

A békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának 1919. február 1-jei ülése

■ A magyar–román határral kapcsolatos álláspontját Brătianu első ízben 1919. február 1-jén fejtette ki a békekonferencia legfőbb szervének számító Legfelsőbb Tanács előtt.⁹ Mellőzte a földrajzi, gazdasági, közlekedési szempontokat, és csak az 1916-os szerződést, valamint az etnikai érveket említette. Beszédét azzal az álságos kijelentéssel kezdte, hogy Románia igényei soha nem voltak imperialista jellegűek, hanem csupán népe egyesülési vágyát fejezték ki. Ezt követően országa 1916-os hadba lépéséről, annak előzményeiről és okairól beszélt. Részletesen kitért a háborús erőfeszítésekre, és megmagyarázta, miért kellett megkötni a központi hatalmakkal az 1918. május 7-i különbékét. Kijelentette, hogy Románia ragaszkodik az 1916-os bukaresti titkos szerződésben rögzített határokhoz. Véleménye szerint ez a szerződés a magyar nép jogos igényeit is figyelembe vette azáltal, hogy nem ítélte oda Romániának a Tiszától keletre fekvő „történelmi és földrajzi területet”, amelynek politikai-kulturális központja Debrecen. A történelmet meghamisítva azt állította, hogy a „mintegy egymillió, összefüggő tömbben élő magyar lakos” a magyar uralom következtében és a budapesti kormányok adminisztratív intézkedései folytán hatolt be ide „az utóbbi időben”.¹⁰

Kihaszználva a nagyhatalmak jelen lévő képviselőinek tájékozatlanságát, egy sor – jórészt valótlan – demográfiai érvvel próbálta alátámasztani területi követeléseit. Azt mondta, hogy a magyar statisztikák szerint

Erdélyben 55% a román és 23% a magyar lakosság aránya. A Bánságot nem számítva, ez egymillió magyart, illetve két és fél millió románt jelent. Mivel azonban a magyar statisztikai adatokat pontatlanoknak tartotta, saját becslése szerint a szóban forgó területen valójában 2 900 000 román (72%) és csak 687 000 (15%) magyar él.¹¹ Brătianu becslése a valósághoz képest az erdélyi románok számarányát jóval felnagyította, a magyarokét pedig lecsökkentette. Az 1930-as román népszámlálás adatai szerint ugyanis Erdélyben a lakosság 58,2%-a volt román (az 1910-es magyar népszámlálás szerint 53,8%), míg 26,7%-a (az 1910-es magyar népszámlálás szerint 31,6%) magyar anyanyelvű. Nemzetiség szerint 1930-ban a románok 57,8%, a magyarok pedig 24,4%-ot tettek ki.¹² A román miniszterelnök elhallgatta, hogy a székelyek is magyarok: külön népcsoportként határozta meg őket, 450 ezerre becsülve a számukat. Azt is kijelentette, hogy a magyarok „főként hivatalnokok és katonák”, és „a román lakosság közt élő uralkodó osztályt képeznek”.¹³ Demográfiai fejtegetéseit úgy összegezte, hogy a népesség túlnyomó többsége román, és csupán egy vidék van, amelyre Románia – noha néhány román falu is található ott – nem tart igényt: nevezetesen Debrecen környéke. Ezt nagylelkűségének bizonyítékeként tárta a Legfelsőbb Tanács elé, valamint azért, „hogy követeléseik etnikai jogalapját tisztán megőrizték”.¹⁴ Az 1919. december 1-jei gyulafehérvári nagygyűlésre utalva elmondta, hogy az erdélyi románság képviselői, „mintegy 150 000 ember a térség valamennyi részéből” már kimondta a Romániához való csatlakozásukat.¹⁵ Lloyd George brit miniszterelnök felvetésére, miszerint „néhány kisebbségek” nem vettek részt a döntésben, azt válaszolta, nem egészen érti a kérdést, hiszen „Románia azért harcolt, hogy nemzeti akaratát érvényesíthesse a magyar kisebbség felett”.¹⁶ Ezzel kifejezésre juttatta, hogy a román kormányzat az erdélyi kérdést alapvetően katonai kérdésnek tekinti, és akként is kezeli.¹⁷ Megígérte ugyanakkor, hogy tiszteletben fogják tartani a kisebbségek jogait, és számukra a lehető legnagyobb mértékű szabadságot garantálják.

A román küldöttségvezető távozása után vita alakult ki a nagyhatalmak képviselői között arról, hogy érvényesnek kell-e tekinteni a Romániával kötött 1916-os titkos bukaresti szerződést. Vittorio Orlando olasz külügyminiszter az érvényesség mellett érvelt, mivel attól tartott, hogy a szerződés területi előírásainak negligálása az Olaszországgal 1915-ben kötött hasonló szerződés érvényességét veszélyeztetheti.¹⁸ Georges Clemenceau francia miniszterelnök, a békekonferencia elnöke viszont vitatta a Romániával kötött szerződés érvényességét, Lloyd George brit kormányfő pedig arra mutatott rá, hogy „Románia most többet kér, mint amennyit a titkos egyezmény számára megígért”.¹⁹ Végül abban maradtak, hogy az 1916-os szerződés előírásainak érvénytelenítése nem jelenthet precedenst. Azt is elhatározták, hogy az új román határról szóló döntés meghozatala előtt bizottságot hoznak létre (a tanulmányunk elején már említett ún. román–jugoszláv területi szakbizottságot), amely meg-

vizsgálja a román követeléseket, és a lehető legrövidebb határidőn belül javaslatokat tesz a méltányos rendezésre.

A román–jugoszláv területi szakbizottság Erdéllyel kapcsolatos vitái és a végleges határ megállapítása

■ A szerb–román és a magyar–román határ megállapítására felállított szakbizottság tagjait február 3-án nevezte ki a Legfelsőbb Tanács. Összetétele azonos volt a békekonferencia középszintű testületének számító Területi Bizottságéval: a négy érdekelt nagyhatalom – Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Olaszország – két-két képviselőjéből állt, ám időnként más szakértőket is meghívtak a tanácskozásokra. Franciaországot André Tardieu és Jules Laroche, az Egyesült Államokat Charles Seymour és Clive Day, Nagy-Britanniát Sir Eyre Crowe és a románbarátságáról ismert, Robert W. Seton-Watson köréhez tartozó Allen W. Leeper, Olaszországot pedig Giacomo de Martino és gróf Luigi Vannutelli-Rey képviselte.²⁰

A szakbizottság 1919. február–márciusban összesen tizenhárom alkalommal ülésezett, ebből kilenc alkalommal a magyar–román határ megállapításával (is) foglalkozott. Az első érdemi vitára ez ügyben a már említett február 11-i ülésen került sor. A bizottság egyetértett abban, hogy Erdélyt Romániának kell juttatni, de abban is, hogy a román küldöttség által követelt határ túlságosan nagyszámú magyar népességet foglal magában, ezért azt vissza kell vonni keleti irányban. A magyaroknak leginkább kedvező álláspontot az amerikai küldöttség képviselte: az általuk javasolt határvonal húzódott a legkeletebbre, míg a franciáké a legnyugatibbra. A britek elképzelése a kettő között állt, míg az olaszok nem tették egyértelművé álláspontjukat.²¹ Az amerikai küldöttek mellett érveltek, hogy a határmegvonásnál a stratégiai szempontokat lehetőség szerint háttérbe kell szorítani, és mindenekelőtt az etnikai és gazdasági szempontokat kell kihangsúlyozni. Ezért az etnikai határvonalat támogatták, mivel „ez a határ tartósabb”. Ebből következőleg a Szeged–Orosháza–Békéscsaba–Debrecen-, továbbá a Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti-vasútvonalat is meghagyták volna Magyarországnak. Ezzel szemben a francia, az olasz és a brit delegáció az amerikaiaknál nagyobb jelentőséget tulajdonított a stratégiai-gazdasági megfontolásoknak, és míg az elsőként említett vasútvonalat ők is Magyarországnak hagyták volna meg, addig a Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti-vonalat Romániának kívánták adni.

Az erdélyi kérdés legközelebb a február 17-i és 19-i ülésen került napirendre. 17-én megvitatták az időközben elkészült konkrét határtervet – egyedül az olasz küldöttség nem tett javaslatot. Az elnöklő Tardieu megállapította, hogy az amerikai, angol és francia határjavaslatok mindegyike eltér az 1916-os titkos szerződéstől, a legjelentősebben az amerikai. A kibontakozó vita egyik sarokpontja a Románia és Cseh-Szlovákia

közötti vasúti összeköttetés biztosításának kérdése volt. Ennek fontosságát az amerikaiak is elismerték, azonban a többi küldöttséggel szemben elleneztek a Nagyvárad–Mátészalka–Csap-vasútvonal Romániához csatolását. Seymour határozottan visszautasította, hogy Nagyvárad és környéke Romániához kerüljön, mivel ez „200 000 magyart és csak elenyésző számú román érintene”.²² Az amerikai küldöttek etnikai megfontolásból – bár a többi bizottsági taghoz hasonlóan a magyar népszámlálási adatokat ők is hamisaknak és tendenciózusoknak vélték – Szatmárnémetit is Magyarországnak hagyták volna. Az angol Leeper elismerte ugyan, hogy a térséget majdnem teljesen magyar népesség lakja, ennek ellenére a Románia és Cseh-Szlovákia közötti összeköttetés biztosítása érdekében Szatmárnémeti Romániához való csatolását javasolta, amivel a francia küldöttség is egyetértett. 19-én folytatódott a vita. Seymour kijelentette, hogy Nagyszalontát, Nagyváradot és Székelyhidat Romániához lehetne csatolni, Nagyváradot és Szatmárnémetit azonban nem, „aminek következtében egy bizonyos számú magyar megmenekülhetne”, a románok pedig kiépíthetik a maguk közvetlen vasútvonalát a Tiszához.²³ A francia és angol küldöttek viszont ragaszkodtak ahhoz, hogy Nagyvárad és Szatmárnémeti, valamint a Nagyvárad–Mátészalka–Csap-vasútvonal Romániához kerüljön, ellentétben az olasz delegációval, amely hajlandóságot mutatott arra, hogy csatlakozzék az amerikai indítványhoz.

A február 22-i ülésre Brătianu és Vaida-Voevodot is meghívták. A román miniszterelnöknek előbb földrajzi, politikai és gazdasági jellegű kérdésekre kellett válaszolnia. Ezután megkérdezték tőle, hogy milyen politikát kíván a jövőben folytatni a nemzeti kisebbségekkel, mindenekelőtt a magyarokkal szemben. Brătianu kifejtette, hogy a román kormánynak egyelőre rájuk kell kényszerítenie az akaratát, és el kell fogadtatnia velük győzelem végleges voltát. A szerinte Budapestről „mesterségesen szított lázongás” végeztével viszont „rendkívül liberális” politikát folytat majd velük szemben.²⁴ Ugyanakkor elő fogja segíteni a „mesterséges elemek távozását”, viszont liberálisnak fog mutatkozni „az állandó elemekkel szemben, amelyeknek asszimilációjáról nem adminisztratív rendelkezések, hanem az idő és az érdekek fognak gondoskodni”.²⁵

A magyar–román határról szóló vita március 2-án folytatódott. Az olasz álláspont február 19-éhez képest 180 fokos fordulatot vett: gróf Vannutelli Rey bejelentette ugyanis, hogy „az olasz küldöttség csatlakozik ahhoz a javaslathoz, amely Nagyvárad és Szatmárnémeti városokat, valamint ezeknek [...] környékét Husztig Romániának juttatja”.²⁶ Elismerete ugyan, hogy a két partiumi város lakossága többségében magyar, de most már ő is úgy vélte, nem szabad az Arad–Máramarosziget közötti fővonalat kettévágni, és biztosítani kell Románia és Cseh-Szlovákia összeköttetését. Az amerikaiak, bár továbbra is hangoztatták fenntartásaikat, elfogadták a Nagyváradból Nagyváradon keresztül Aradra vezető vasútvonal Romániához kerülését. Határozottan elvetették viszont azt a brit javaslatot, amely a Románia és Cseh-Szlovákia közötti határt

Vásárosnaményon keresztül húzta volna meg, Romániának és Cseh-Szlovákiának ítélve a Nagykároly–Csap-vasútvonalat. A bizottság végül döntést hozott arról, hogy Románia határainak részletes megvonását egy albizottságra bízta, amelynek tagjai Seymour, Leeper, Henri Le Rond tábornok és gróf Vannutelli-Rey. Az albizottság néhány nap alatt elkészült a munkával, amelyet 1919. március 7-én ismertettek.²⁷ Amint az már az előző ülésen eldőlt, Románia megkapta a partiumi vasútvonalat, az attól nyugatra fekvő 3-10 kilométeres területsávot, valamint Nagykárolyt és Szatmárnémetit is, a Nagykároly–Csap-vasútvonal azonban Magyarországon maradt. Az 1:1 000 000 léptékű angol térképre felvitt határvonal pontos berajzolását a küldöttségenként egy-egy katonai képviselőből felállítandó szakbizottságra bízta. A román–jugoszláv területi szakbizottság ezt követően még két alkalommal foglalkozott Románia nyugati határaival. Március 11-én felolvasták az Erdélyre vonatkozó jegyzéktervezetet, egy hét múlva, 18-án pedig – tehát még a magyarországi tanácsköztársaság kikiáltása előtt – véglegesítették a magyar–román határt, ami már csak elenyésző mértékben módosult a későbbiekben.

Az új határvonal román szempontból kedvezőtlenebb, magyar szempontból valamivel kedvezőbb volt az 1916-os titkos szerződésben foglaltaknál: Románia az általa igényelt 93,2 ezer km²-nyi erdélyi és partiumi területből végül 83,8 ezer km²-t kapott meg, tehát közel 10 ezer km²-rel, azaz mintegy 10%-kal kevesebbet. Ehhez azonban hozzájött még a Bánság kétharmad része, 19,7 ezer km², így a történeti Magyarország területéből összesen mintegy 103 ezer km²-rel részesedett.²⁸

A végső jelentést 1919. április 6-án terjesztették a békekonferencia középszintű testülete, a Területi Bizottság elé, amely egész apró módosításokkal április 15-én küldte tovább a Külügyminiszterek Tanácsának. Ez május 8-án hagyta jóvá az új román határokat, a Négyek Tanácsa, azaz a „négy nagy” (Woodrow Wilson amerikai elnök, David Lloyd George brit, Georges Clemenceau francia és Vittorio Orlando olasz miniszterelnök) pedig május 12-én tette ugyanezt.²⁹ Ekkor azonban a román hadsereg már a Tiszánál állt, a békekonferencia által megállapított határtól nyugatra.

A Négyek Tanácsa által jóváhagyott új román határokat csak egy hónap elteltével, június 11-én ismertette a Külügyminiszterek Tanácsa Brătianuval és Vaida-Voevoddal. Brătianu közölte: legalább két övezetben: Nagykároly körzetében, valamint Szeged és Nagyvárad között határmódosítást kíván. A végleges válasz megadására azonban 10-12 nap haladékot kért.³⁰ Vaida-Voevod Maniuhoz írt leveléből kiderül, hogy a június 11-i ülést követően Brătianu lakásán megbeszélést tartottak, és abban egyeztek meg, hogy „végeredményben, 3 kérdéstől eltekintve, az új határ nem is rossz. Szükség volna: 1) kitarítani a vasútvonaltól 10-15 kilométerre történő eltolása mellett; 2) a Nagykároly és Csap közötti vonal kiigazítására, 3) mint legfontosabb módosításra, mindenekelőtt a Maros torkolatának megszerzésére. Ha végre megvolna már a magyarokkal a határ, összpontosíthatnánk erőinket a Bánság kérdésére.” A sikert illetően

azonban Brătianu szkeptikus volt, és attól félt, „ha belemegy az alkudozásokba, nemcsak nem érne el semmit, de a tárgyalás alapjáról való lemondással gyengítené a pozícióját”.³¹ A Négyek Tanácsa már másnapi, június 12-i ülésén módosítás nélkül véglegesítette az általa egy hónappal korábban jóváhagyott magyar–román határt, amelyet majd az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés rögzít.

„Nem tárgyalunk, ellenállunk”

■ Szövetségesi kapcsolataik ellenére Románia és a győztes nagyhatalmak között számos konfliktus merült fel a békekonferencia ideje alatt. Ezek egyrészt abból adódtak, hogy a győztes kisállamok, köztük Románia, csupán másodlagos szerepet tölthettek be a békekonferencián, és a nagyhatalmak nem vonták be őket a vesztes államokkal kötendő békeszerződések kidolgozásába. Ez felháborította a román küldöttségvezetőt, akit az is zavart, hogy országa nem részesülhetett kellő mértékben a győzteseket illető jóvátétel összegéből. Rendkívüli módon sérelmezte azt is, hogy szövetségesi érvénytelennek tekintik az 1916-os bukaresti titkos szerződést, ezért Románia nem érvényesítheti maximálisan területi követeléseit.

A nagyhatalmak és Románia közötti legélesebb összeütközést azonban a tervezett kisebbségvédelmi szerződés váltotta ki. A békekonferencia ugyanis Lengyelországgal, Görögországgal, Csehszlovákiával, Jugoszláviával és Romániával kisebbségvédelmi szerződést kívánt aláíratni, az utóbbi három esetben az osztrák békeszerződés aláírásával egy időben. A román kormány hevesen tiltakozott ez ellen, és országa belügyeibe való beavatkozásnak minősítette. Olyan eszköznek tartotta a kisebbségvédelmi rendszert, amely által a nagyhatalmak gazdasági és politikai nyomást gyakorolhatnak majd országára. Csak akkor lett volna hajlandó aláírni a kisebbségvédelmi szerződést, ha annak rendelkezéseit a Nemzetek Szövetségéhez tartozó összes állam elfogadja a saját területén.³²

A békekonferencia 1919. május 31-i plenáris ülésén parázs vita alakult ki a kisebbségvédelem kapcsán Wilson amerikai elnök és Brătianu között. Wilson visszautasította a román miniszterelnök érvelését, hogy a nagyhatalmak megsértenék Románia szuverenitását. Kijelentette: ha hozzájárulnak Románia nagy területi gyarapodásához, akkor joguk van ragaszkodni „a béke bizonyos garanciáihoz”. A román miniszterelnök válaszként közölte, hogy amennyiben megmaradnak a kisebbségvédelmi szerződésre vonatkozó sérelmes passzusok az osztrák békeszerződésben, úgy azt kormánya nem fogja aláírni. A Négyek Tanácsa rögtön ezt követően azonban úgy döntött, hogy nem változtat a békeszerződés szövegén.³³

Így tehát végeredményben sem a határkérdés, sem a kisebbségvédelem ügyében nem alakult ki egyetértés a békekonferencia és Brătianu között, aki éppen ezért 1919. július 2-án sértődötten hazautazott Bukarestbe. Egyelőre azonban nem mondott le miniszterelnöki, illetve küldött-

ségvezetői posztjáról. Párizsban maradt helyettesét, Nicolae Mișut azzal a határozott utasítással látta el, hogy „nem tárgyalunk, és ellenállunk”.³⁴

A Románia és a békekonferencia közötti kötélhúzás az elkövetkező hónapokban is folytatódott. Időközben, mint ismeretes, a Tiszántúl felszabadítását, a román csapatok visszavonásának kikényszerítését célzó 1919. július 20-án kezdődött magyar katonai offenzíva összeomlott, és az ezt követő ellentámadás során a román hadsereg átkelt a Tiszán. A kilátástalan katonai és politikai helyzet miatt a magyarországi tanácskormány augusztus 1-jén lemondott, 4-én pedig a román hadsereg ünnepelesen bevonult Budapestre, és Észak-Dunántúlt is megszállta. A nagyhatalmak el szeretnék volna érní a román csapatok magyarországi visszavonását és a megszállt területeken végrehajtott rekvirálások megszüntetését, valamint a kisebbségvédelmi szerződés aláírását. A november 15-én Bukarestnek küldött ultimátumszerű jegyzék megfenyegette a román kormányt, hogy ha nem teljesíti a fenti követeléseket, akkor kizárja magát a szövetségesek soraiból, és a békekonferencia minden kapcsolatot megszakít vele.³⁵ Az 1919. december 5-én megalakult Vaida-Voevod-kormány Clemenceau-nak küldött levelében végül kinyilvánította készségét a kisebbségvédelmi szerződés aláírására, ha azon bizonyos módosításokat hajtanak végre, és a békekonferencia írásban rögzíti, hogy nem fog sérülni Románia állami szuverenitása.³⁶ A szövetséges és társult főhatalmak és Románia közötti kisebbségi szerződést végül 1919. december 9-én kötötték meg, román részről Constantin Coandă tábornok másnap látta el kézjeggyével.³⁷

A párizsi békekonferencia döntései nyomán – bár végül nem teljesült minden területi követelése – Románia geopolitikai helyzete megváltozott Európában, és kis országból közepes méretű állam lett. A történeti Erdéllyel, a Bánság kétharmadával, a Partiummal, továbbá a Besszarábiával és Bukovinával kiegészült Románia területe több mint kétszeresére növekedett, és lakossága is majdnem megduplázódott. Románia összesen 103 093 km²-rel részesedett a történeti Magyarország területéből. Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint a hozzácsatolt részekben 5 millió 257 ezer ember élt, akik közül 31,6%, mintegy 1,6 millió magyar anyanyelvű volt. Nagy-Románián belül az erdélyi románok többnyire akadálytalanul érvényesíthették nemzeti, gazdasági és kulturális érdekeiket. A kisebbségbe került magyarok önrendelkezési igényeit azonban egyáltalán nem vették figyelembe sem a párizsi döntéshozók, sem a két világháború közötti bukaresti kormányok.

■ JEGYZETEK

1. Az ülés jegyzőkönyvét közli *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1918–1919*. Összeállította és szerkesztette Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai Kiadó, Bp. 1999. 79. sz. irat. Vö. Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Helikon Kiadó, Bp., 2018. 209.

2. V. V. Tilea: *Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 – Mart. 1920*. Tipografia Poporului, Sibiu, 1925. 14.
3. Ormos Mária: *Padovától Trianonig, 1918–1920*. Második, változatlan kiadás. Kosuth Könyvkiadó, [Bp.] 1984. 81, 120; Vö. Lucian Leuștean: *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon*. Editura Polirom, Iași, 2002. 35–36; Anastasie Iordache: *Ion I. C. Brătianu, un corifeu al democrației și al liberalismului românesc*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Editura Albatros, Buc., 2007. 454–456.
4. Az antant képviselőivel kötött 1916. augusztus 4/17-i bukaresti titkos szerződés előírásai szerint a román hadseregnek 10 napon belül meg kellett támadnia a Monarchiát, cserében Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország elismerte Románia jogát Bukovina nagy részére, a Bánságra, Erdélyre és Kelet-Magyarország egy részére. Debrecen és Szeged megmaradt volna Magyarországnak, viszont Vásárosnamény, Mátészalka, Békéscsaba, Makó és Gyula Romániához került volna. A szerződés szerint Romániának tilos volt különbékét kötnie az ellenséggel. A központi hatalmakkal 1918. május 7-én kötött különbékéjével Románia azonban megszegte ezt az ígéretét, még akkor is, ha I. Ferdinánd király nem látta el kézjegyével a békeszerződést.
5. Ormos: i. m. 121–122; Leuștean: i. m. 38; Margaret MacMillan: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia*. Gabo Kiadó, Bp., 2005. 168; Vö. L. Balogh Béni: *Erdély megszerzése – Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban*. Bevezető tanulmány. In: *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban*. Dokumentumok. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta L. Balogh Béni. Kézirat, megjelenés előtt, 37.
6. Vaida-Voevodnak később jelentős szerep jutott: 1919. december 5-én miniszterelnökké nevezték ki, így ő lett a román békeküldöttség vezetője 1920. március közepéig, amikor is leváltották kormányfői tisztségéből. Vaida-Voevod Iuliu Maniunak, a nagyszebeni román Kormányzótanács elnökének Párizsból írt levelei magyarul is olvashatók: Alexandru Vaida Voevod: *Levelek a Békekonferenciáról*. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Mircea Vaida-Voevod. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2018.
7. Sherman David Spector: *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*. Bookman Associates, INC. New York, 1962. 74; Constantin Botoran et al.: *România și conferința de pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalitățiilor*. Coordonator Viorica Moisuc. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983. 315.
8. A Bánság egy részére a szerb állam is igényt tartott, ami komoly konfliktust eredményezett a két ország között. A Bánság kérdésére nem térünk ki tanulmányunkban. Erre vonatkozóan lásd Gulyás László: *Küzdelem egy multietnikus régióért, avagy a Bánság felosztásának (1918–1920) problematikája multidiszciplináris megközelítésben*. Múltunk 2018. 3. sz. 150–205.
9. Részletet közöl belőle: *Sorsdöntések. A kiegyezés – 1867. A trianoni béke – 1920. A párizsi béke – 1947*. Összeállította, szerkesztette, az előszót és a magyarázó szövegeket írta Gerő András. Göncöl Kiadó, Bp., [é. n.] 127–131. Vö. Romsics: *Erdély elvesztése...* 205–208.
10. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A román Külügyminisztérium Levéltára, Bukarest), Fond Conferința de Pace de la Paris, anul 1946, vol. 96, Zeno Câmpeanu: *Frontiera româno-ungară. Desfășurarea acțiunii diplomatice 1916–1923*, f. 21.
11. *Sorsdöntések...* 128.
12. Irina Livezeanu: *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*. Editura Humanitas, Buc., 1998. 164; Köpeczi Béla: *Kitekintés: Erdély útja 1918 után*. In: *Erdély története*. Harmadik kötet. *1830-tól napjainkig*. Szerkesztette Szász Zoltán. Akadémiai Kiadó, Bp., 1986. 1742.
13. *Sorsdöntések...* 128.
14. Uo.
15. Uo. 128–128. (A mai román történetírásban elfogadottnak számító becslés szerint a gyulafehérvári nagygyűlésen mintegy 100 000 ember vett részt.)

16. Uo. 129; Spector: i. m. 93.
17. Ormos: i. m. 157–158.
18. Romsics: *Erdély elvesztése...* 208.
19. *Sorsdöntések...* 130.
20. Romsics: *Erdély elvesztése...* 199–200; Uő: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Könyvkiadó, Bp., 2001. 108–109; Leuştean: i. m. 54.
21. Romsics: *A trianoni békeszerződés...* 115.
22. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1918–1919...* 83. sz. irat.
23. Uo. 85. sz. irat.
24. Uo. 86. sz. irat; Spector: i. m. 107.
25. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1918–1919...* 86. sz. irat.
26. Uo. 90. sz. irat.
27. Uo. 96. sz. irat.
28. Uo. 122. sz. irat, 3. sz. melléklet; Romsics: *Erdély elvesztése...* 212–213.
29. Leuştean: i. m. 57–58.
30. Ormos: i. m. 303; *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1918–1919...* 147. sz. irat; *Sorsdöntések...* 150–151.
31. Vaida Voevod: i. m. 139.
32. Lásd L. Balogh Béni: *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban. Dokumentumok...* 54. sz. irat.
33. Galántai József: *Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendjének kialakítása, 1919–1920*. Mecenas Könyvkiadó, [Bp.] 1989. 84–85.
34. Tilea: i. m. 19; Romsics: *Erdély elvesztése...* 216; Iordache: i. m. 483–488; Spector: i. m. 157. MacMillan szerint Brătianu rossz benyomást keltett a békekonzferencián: elutasította a kompromisszumot, kijött a sodrából, és duzzogott, amikor a meghallgatások során túlságosan részletekbe menően kérdezték. (MacMillan: i. m. 177.)
35. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1919–1920*. Összeállította és szerkesztette Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai Kiadó, Bp., 2004. 55. sz. dokumentum „A” melléklete. (A román csapatokat pont ezekben a napokban, november 14–16. között vonták ki Budapestről.)
36. L. Balogh: *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban. Dokumentumok ...* 92. sz. irat.
37. A kisebbségi szerződés megkötésének előzményeit röviden összefoglalja Balogh Arthur: *A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és a békeszerződések alapján*. Berlin, Ludwig Vögelin Verlag Magyar Osztály, 1928. 32–33.